

บทที่ ๕

ภาษา และลักษณะคำประพันธ์

เรื่องขุนบรมก่อนที่จะมีการบันทึก เป็น เอกสารนั้น เป็น เรื่อง เล่าที่ เล่าสืบทอดกันต่อ ๆ มา ลักษณะการ เล่าสืบกันมานี้ เป็นลักษณะหนึ่งของการสืบทอดวัฒนธรรมสังคมโบราณ ขุนบรม เป็น บุคคลในความรู้สึกนึกคิดของประชาชน เรื่องขุนบรมจึง เป็นแกนที่ เกาะ เกี่ยววัฒนธรรมของสังคม จากสมัยสู่สมัย เมื่อมีการบันทึก เป็นลายลักษณ์อักษร และในขณะที่มีการอ่านการฟังจาก เอกสารลายลักษณ์นั้น เรื่อง เล่าก็ยังดำเนินต่อไป ในปัจจุบันจึงปรากฏวรรณกรรม เรื่องขุนบรมหลายฉบับหลาย ส่วนวน ทุกส่วนวนต่างมุ่ง เสนอข้อเท็จจริงในอดีตอันไกลโพ้น กล่อม เกลาวัฒนธรรมทางความคิด เพื่อ เสริมสร้างแนวประพฤติปฏิบัติของผู้คน ในสังคม

เรื่องขุนบรม เป็น เรื่อง เล่าที่ผ่านมามากหลายช่วงอายุคน ด้วยระยะเวลาที่ยาวนานมาก ข้อเท็จจริงต่าง ๆ จึงออกมาในรูปของสัญลักษณ์ ซึ่งยากแก่การตีความ อย่างไรก็ตามก็ตีผู้วิจัยมีความ เห็นว่า ส่วนที่เป็นแก่นของวรรณกรรม เรื่องขุนบรมทุกส่วนวนคือ การตั้งหลักแหล่งของชุมชน การ กำเนิด เชื้อชาติและ เผ่าพันธุ์ โดยมีกษัตริย์ผู้มีบุญนามมีสูงปกครอง และการขยายอาณาจักรตลอดถึง การขยายพื้นที่ทำกินของประชาชน

เนื่องจากกระบวนการสร้างสรรค์วรรณกรรมนั้น ความรู้สึกนึกคิดน่าจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ก่อน แล้วการประพันธ์ให้มีขึ้น เชนทางศิลปะ เป็นสิ่งตามมา¹ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า แนวความคิดหรือ เนื้อหาของวรรณกรรม เป็นแก่น รูปแบบในการนำเสนอ เนื้อหาควรจะเป็นกระที่ ทั้งแก่นและ กระที่ต่างก็เป็นส่วนประกอบของกันและกัน เช่นเดียวกับ เนื้อหาและรูปแบบย่อมมีความสัมพันธ์ซึ่งกัน และกัน เป็น เอกภาพของวรรณกรรมนั้น ๆ ในการพิจารณาวรรณกรรม เรื่องขุนบรมจำ เป็นจะต้อง พิจารณาทั้ง เนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอ

¹ ชลธิรา กลัดอยู่ "สุนทรียภาพในลิลิตพระลอ" ในวรรณคดีปางชน หน้า 84.

ลักษณะภาษาในวรรณกรรมเรื่องขุนบรม

วรรณกรรมเรื่องขุนบรม เกิดจากเรื่องราวที่ประชาชนเล่าสู่กันฟัง ซึ่งนักปราชญ์โบราณ ได้อาศัยลักษณะแห่งวรรณศิลป์ นำเสนอแนวคิดและเจตนคติของประชาชนในอดีต ในปัจจุบัน "ขุนบรม" เป็นวรรณกรรมซึ่งสะท้อนภาพชีวิตความเป็นอยู่และความคิดความเชื่อของคนในสังคมอีสานโบราณ วรรณกรรมเรื่องขุนบรมฉบับวิจัยประพันธ์ด้วยลักษณะคำประพันธ์ชนิด กลอนอ่าน เช่นเดียวกับ สังข์ศิลป์ชัย และกาพะเกษ¹ แต่วรรณกรรมทั้งสองเรื่องคือ สังข์ศิลป์ชัยและกาพะเกษ เป็นเรื่องที่มีเนื้อเรื่องทีมาจากจินตนาการ กล่าวถึงการผจญภัยของตัวเอก ส่วนเรื่องขุนบรมเป็นการบันทึกตำนานกึ่งประวัติศาสตร์ เรื่องขุนบรมจึงสั้นกว่า เรื่องสังข์ศิลป์ชัย และเรื่องกาพะเกษ แต่วรรณกรรมทั้งสามเรื่องปรากฏว่าใช้กลอนอ่านชนิดเดียวกัน

ความเป็นอยู่ของประชาชนในภาคอีสานเป็นแบบง่าย ๆ ตามธรรมชาติ ความคุ้นเคยนี้ สะท้อนออกมาเมื่อมีการสร้างสรรค์วรรณกรรมเพื่อใช้ในหมู่ประชาชนด้วยกัน ฉะนั้นจึงพบว่า ถ้อยคำในวรรณกรรมเป็นคำสามัญที่ชาวบ้านใช้พูดคุยกันโดยปกติ² และด้วยลักษณะพิเศษของภาษาอีสานตลอดถึงการเปรียบเทียบที่แปลกออกไปของภาษาอีสาน ที่นับเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของวรรณกรรมอีสาน จึงทำให้วรรณกรรมมีคุณค่าขึ้นชมสมกับเป็นวรรณกรรมของชาวบ้าน ควรแก่การอนุรักษ์

เมื่อพิจารณาส່ว่นรวมจะเห็นว่า เรื่องขุนบรม เป็นวรรณกรรมที่เปรียบพร้อมด้วยลักษณะแห่งวรรณศิลป์ ให้ภาพพจน์ที่เด่นทั้งเสียงและความหมายภายใต้เอกภาพของเรื่อง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เก็บความจาก อิราวดี ไตรลังคะ "การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนพระยามังราย" หน้า 6.

² พิฑูร มะลิวัลย์ แสดงทัศนะเกี่ยวกับภาษาในวรรณกรรมเรื่องขุนบรมฉบับที่วิจัยว่าเป็นภาษาธรรมดา ไม่มีศัพท์มาก และไม่ใช้ภาษาจากราชสำนัก เข้าใจว่า ผู้แต่งมาจากวัด หรือไม้ก็เคยบวชเรียนมาแล้ว แล้วเข้าไปอยู่ในวัง

ศิลปะการใช้ภาษา

เรื่องขุนบรมเป็นวรรณกรรมชาวบ้าน ภาษาที่ใช้เป็นภาษาสามัญ ไม่มีศัพท์ที่เข้าใจยาก ผู้ประพันธ์มีกลวิธีในการผูกร้อยถ้อยคำอย่างมีศิลปะ เพื่อสื่อความหมายได้ชัดเจน ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพได้แจ่มชัด ศิลปะในการใช้ภาษามีหลายวิธี เช่น

1. การพรรณนา หรือการบรรยายโดยใช้ภาษาแจ่มชัด
2. ใช้ความ เปรียบ
3. ศิลปะในการเล่นคำ มีหลายวิธี เช่น การเล่นเสียงสัมผัส (จะกล่าวอีกครั้งในเรื่องคำก่าย) ซึ่งมีทั้งสัมผัสอักษรและสัมผัสสระ การเล่นคำซ้อน การเล่นคำซ้ำ เป็นต้น

1. การบรรยายอย่างแจ่มชัด

ผู้ประพันธ์ใช้ศัพท์สามัญ แต่บรรยายความละเอียดแจ่มชัด ผู้อ่านผู้ฟังสามารถจินตนาการได้ภาพชัดเจน เช่น

แม่นยำ	มันปลุกไม้	อย่าให้ <u>บ่ง</u> เป็นใบ	
	คำตาย ถึง	เที่ยวทันจนใกล้	
แม่นยำ	มันแหงนหน้า	เมื่อนบให้ฟ้าผ่า	มัน เนอ
แม่นยำ	ไปป่าให้	เสื่อเคี้ยวคาบกิน	
ครั้นว่า	ไปทางน้ำ	ชลทีเที่ยวท่อง	ก็ตี 36.2
ก็จึง	ให้เงือกฆ่า	มันแท้เที่ยงจริง	
	ขายหมื่นชิ้น	ถึง <u>ชัว</u> ยาฮี	
	มีเดือนมัน	ยาให้ยืนยาวกว้าง	
แม่นยำ	มีของค้า	เต็มชะ เกาขึ้นศอก	ก็ตี
ให้มัน	<u>ตก</u> ต่ำคล้อย	เสีย <u>ซ้ำ</u> ซ้ำวาย	

ตอนบรรยายว่า คน สัตว์ พืช ออกจากน้ำเต้า ผู้อ่านสามารถมองเห็นภาพ คน สัตว์ พืช สิ่งของต่าง ๆ รวมกันอยู่อย่างแออัด ภายในผลไม้ใหญ่ เมื่อมีรู หรือช่อง คน สัตว์ สิ่งต่าง ๆ นั้น จึงหลั่งไหล พรั่งพรูออกมา

“ชะพรั่งพร้อม	ฝูงหมู่หญิงชาย	
ทั้งจัวควาย	ออกมาในทัน	
ลาวสุดแม่	หมูหมาเปิดไก่อ	
ทั้งช้างม้า	แมวพร้อมท่านหงส์	
แม่น้ำว่าฝูงหมู่	ตาลดาวพร้อม	เทียมหอมผักบัว
กล้วยและอ้อย	หมากรูเข้าพร้อมออกมา”	(18.2)

อีกตัวอย่าง ในตอนบรรยายลักษณะของชมพูทวีปในกสิยัค ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังจินตนาการ มองเห็นภาพของความวุ่นวายจากเหล่าอธรรมต่าง ๆ

“อนละทนต์ฮ้อน	ชมพูทวีปเทศ	เฮานี้
ฝูงหมู่ เพศยักษ์ฮ้าย	เหลือสิ้นอเนกนอง	
เหลือแผ่นพื้น	คนเล่า เลวคน	
ผีเลวบน	สาบกันกวนฆ่า	
แต่นั้น ชมพูเศร่า	เสียศรีหมองหม่น	
มีแต่ ผีขอละฮ้าย	เหลือสิ้นแผ่นดิน	(5.1)

2. การใช้คำเปรียบเทียบ

ในวรรณคดีผู้แต่งมีวิธีการใช้ภาษา เปรียบ เทียบหลากหลาย ในวรรณกรรม เรื่องขุนบรมนั้นพบบ่อย คือสำนวนเปรียบเทียบหรืออุปมา ความเปรียบเทียบอุปมาบางครั้งจะคล้ายการเปรียบเทียบ ตามแนวปรับปราศน์แห่งวรรณคดี

การเปรียบเทียบหรืออุปมา (Simile) คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่า “เหมือน” อีกสิ่งหนึ่ง มักมีคำเชื่อมแสดงความหมายเปรียบเทียบทำนองเดียวกับคำว่า “เหมือน” หรือ “คล้าย” คำดังกล่าวจะทำหน้าที่เชื่อมความระหว่างส่วนที่เรียกว่า อุปไมย และอุปมา มีข้อสังเกตว่า ส่วนอุปมากับส่วนอุปไมยมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ บอกให้ทราบว่าเป็นอะไรกับอะไร โดยนำสิ่งที่มีธรรมชาติแตกต่างกัน และไม่ใช้สิ่งเดียวกัน แต่มีบางส่วนที่คล้ายคลึงกันมา เปรียบเทียบกัน ข้อความ

ที่เป็นอุปมา มักเป็นสิ่งที่เห็นได้ตามธรรมชาติ¹ กล่าวคือ ผู้ประพันธ์นำสิ่งที่คนทั่วไปเคยรู้จัก แล้วมาใช้เพื่อเชื่อมโยงความคิดของผู้อ่านให้มองเห็นภาพได้ดียิ่งขึ้น

ตัวอย่าง ตอนบรรยายลักษณะของช่างที่แกนฟ้าคืนประทานให้ขุนบรม

"ตัวหนึ่งชื่อว่า งามอนแก้ว	ไชยะมิ่งมหาจักร
มีวรรณขาว	ดั่งเงิน เสียงแล้ว
ดูหลัง เหลื่อม	ดำดีดู เคี่ยม
เหมือนดั่งแค้น	งามย้อยยิ่ง เขียน
กะโปงตาช่าง	มหาไชยตัวประเสริฐ
คำยิ่ง เพียง	เสมอแก้วกล่อมนิล
อันว่าทันตาแซ้ว	งามง เงย เจียด
ขาวยิ่ง เพียง	ผลึกแก้วหน่วยดี

(12)

การเปรียบลักษณะย่อยของช่างกับสิ่งอื่นที่ค่าและความงาม เช่น ผิวขาวดั่งเงิน ตาดำเหมือนนิล ฟันและงาขาวเหมือนผลึกแก้ว เนื่องจากช่างนี้เป็นช่างสำหรับพระมหากษัตริย์ สิ่งของที่น่ามาเปรียบนอกจากจะเป็นลักษณะความงาม เฉพาะแล้วยัง เป็นของมีค่าสูงด้วย

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ ตอนกล่าวถึง ขุนบรมพร้อมด้วยไพร่พล อพยพลงมานาน้อยอ้อยหนู ผู้ประพันธ์เปรียบเทียบขนอพยพของผู้คนจำนวนมากว่า "เหมือนทรายไหลแล้ง" ผู้อ่านมองเห็นภาพได้แจ่มชัด และจินตนาการได้ว่า การเดินทางของคนจำนวนมากถึงความที่กล่าวนี้ คงจะเดินทางจากที่ราบสูง ลงมาสู่ที่ต่ำกว่า มองไกลจึงคล้ายการไหลของทราย ถ้อยคำสำนวนที่ผู้ประพันธ์ใช้ ทำให้เกิดภาพพจน์และอารมณ์ร่วมได้ดีมาก

อเนกลัน	ฝูงหมู่ขุมพญา
นองพลงมา	ดั่งทรายไหลแล้ง

(14.2)

¹ ญาดา อรุณเวช, 'ความ เปรียบในบทละครในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่สอง' (วิทยานิพนธ์

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ ตอน คน สัตว์ พืช หลังไหลออกจากน้ำเต้าบั้ง เปรียบการไหลของ น้ำที่ถูกกักไว้เมื่อมีทางออกจะไหลพร่องอย่างรวดเร็ว

เตียรระดาดลัน	ฝูงหมู่ชายโอง	
จัวควายไหล	หลังลงปานน้ำ	
หัตถิซ้าง	พังพลายไหลออก	(18.2-19)

การ เปรียบเทียบตามแนวปรัชญาคติแห่งวรรณคดี คือ การที่ผู้ประพันธ์รุ่นหลัง เปรียบ เทียบตามแบบแผนของเก่าที่ถือว่าเป็นครู เช่น บทชมความงามของธรรมชาติ และชมความงาม ของตัวละคร ในวรรณกรรมชาวบ้านพบอยู่เสมอ บ่อย ๆ คือ บทชมความงามของตัวละคร และ มักพบว่า งามราวกับหรือยิ่งกว่า อินทรีวาด พรหมวาด หรืองามราวกับรูปปั้น คติการชมแบบนี้ แสดงออกแม้การพูดคุยกันของผู้คน การ เปรียบเทียบตามแนวปรัชญาคติในวรรณกรรม เรื่องนี้ มี หลายตอนที่ควบลักษณะการเปรียบเทียบอุปมา เช่น ชมโฉมว่า "งามปานแดน" ตัวอย่าง ตอนชมโฉม นางยมพาลาและนางอกแคงว่า

"อระทวยเนื้อ	นางนาถทั้งสอง	
โสมนางงาม	เก็งกันปานแค้น	(10)

บทชมโฉมนางทั้ง 7 ที่ขุนบรม เลือกเพื่ออภิเษกเป็น เทวีของโอรส มีลีลาการชมความ งามแบบปรัชญาคติของวรรณคดีราชสำนัก ผสมผสานกับแนวการชมแบบวรรณคดีชาวบ้าน กล่าวคือ ชมส่วนรวมว่าสวยราวกับนางฟ้า และมีการชมในส่วนละเอียด เช่น ชมคิ้วโก่ง ผิวพรรณดี หมดำ ดั่งความว่า

เจ็ดนางไค้	โสมพระองค์น้องพี่
งามชะล้าย	สาวฟ้า เก็งกัน
อระทวยเนื้อ	คิ้วก่ององค์สนิท
เกศาเขียว	แข่งนิลนางยิ้ม
ยามเมื่อ เชือด ๆ ซ้าย	ไหลเหลือคคอยคน เมื่อใด
บ่ห่อน เป็นสาธาร	เพศเสลาสิ้นง่วง
ผิวผางหน้า	งามชอชิต เชือด

พิมพ์ควรว	คู่สาวสวรรค์ฟ้า	
ฮอง ๆ แก้ม	วรรณพิวไสส่อง	
เป็นที่หลังลำได้	<u>ปานแก้วหน่วยดี</u>	
ยามเมื่อนารีแย้ม	นัวระสีไหล เหลือด	
ควรวแก่เจ้าแก่นแก้ว	ชมน้องนางแพง	
ผู้หนึ่งชื่อว่า นางนาถเอื้อ	โสมสิ่งสาวสวรรค์	(23.2)

พรรณนาความงามของหญิงว่าสวยราวกับนางฟ้านางสวรรค์ เป็นการพรรณนาแบบวรรณคดีราชสำนัก แต่ในวรรณกรรมเรื่องขุนบรมนั้น เป็นการพรรณนาโดยใช้คำภาษาอีสานที่มีความหมายลึกซึ้งที่ไม่สามารถหาคำไทยภาษากลางมาแปลความได้ เช่น "เชือดซ้าย ไหล เหลือดคอยคน" หมายความว่าถึงลักษณะของหญิงสาวบริสุทธิ์สวยงาม กิริยามารยาทนุ่มนวลละมุนละไม เจก เช่นหญิงไทย และความที่ว่า "นารีแย้ม นัวระสีไหล เหลือด" เป็นภาพของหญิงที่งามอ่อนละมุน (อ่อนนัวเนี้ย) พร้อมด้วยการยิ้มน้อย ๆ ในหน้าแฝงความอายไว้นิด ๆ ทำให้พิวหน้ามองเห็นเลือกฝาดแดงเรื่อ ๆ สรุปได้ว่า สวยงามแบบไทยคือ อ่อนหวานนุ่มนวลไปทั่วกาย

นอกจากจะชมความงามตัวละครหญิงแล้ว ยังมีการชมความงามตัวละครชาย ดัง เช่น วรรณคดีราชสำนักชมพระลอหรือสมุทรโฆษ กล่าวคือมีการชมโฉมขุนลอ และโอรสองค์อื่น ลักษณะความงามและการเปรียบ เป็นความเปรียบแบบชาวบ้าน การชมความงามก็มักจะควบความเปรียบแบบอุปมา

ชื่อว่า	ขุนลอมมี	อุปงามปานแค้น
แต่นั้น	เทวีซ้าย	อกแดงนางนาถ
	มีลูกน้อย	<u>งามย้อยยิ่ง เขียน</u>
	บิดดาพร้อม	สองพญาพ่อแม่
ใส่ชื่อ	ยี่ล้านข้าง	<u>พิว เพียงยิ่งคำ</u>
	---	----
	เจ็ดหนุ่ม หน้า	<u>ตระการ เพียง เก้งกัน</u>
	<u>หกพิว เพียง</u>	<u>งามสิ้นอิน เขียน</u>

วรรณกรรมอีสาน เรื่องอื่น ๆ มีการชมโฉมตัวละครเอกชายของเรื่อง ในลักษณะเดียวกัน

กล่าวคือ ชมว่าราวกับเขียนหรือวาด หรืองามราวกับพระอินทร์เขียน พรหมเขียน ในสังขศิลป์ชัย มีบทชม โฉม สังขศิลป์ชัย มีวิธีการชม เช่นเดียวกับวรรณกรรม เรื่องขุนบรมว่า

นับแต่ ออละไหม เนื้อ	เนาฆ่าแสม เขื่อน
น่าน เจ็ดปี	ไปมี โหยต้อง
พระกัทธิง โสม เพ็ญ	เทพาพมมะวาด ¹

3. ศิลปะในการเล่นคำ

วรรณกรรม เรื่องขุนบรมฉบับที่วิจัย แต่งด้วยคำประพันธ์ท้องถื่นอีสาน ประเภทกลอนอ่าน อักษรสังวาส ลักษณะของกลอนชนิดนี้ นิยมสัมผัสในกำหนดด้วยพยัญชนะ วรรณกรรม เรื่องขุนบรม ปรากฏลักษณะสัมผัสภายในวรรคด้วยพยัญชนะแพรวพราว ผู้ประพันธ์มีวิธีการนำคำมาพลิกแพลง ในลักษณะต่าง เพื่อความนุ่มนวลอ่อนหวานในเสียงและเพื่อความหมายที่หลากหลายและลุ่มลึก ให้ผู้อ่านจินตนาการได้ภาพพจน์แจ่มชัด การเล่นคำที่ปรากฏในวรรณกรรม เรื่องขุนบรมมีหลายลักษณะ วิธีการซ่อนคำและวิธีการซ้ำคำ เป็นวิธีการ เล่นคำที่พบมากที่สุด

การซ่อนคำหรือคำซ้อน คือ การนำคำที่มีความหมายคล้ายกัน หรือความหมายทำนองเดียวกัน ตั้งแต่สองคำขึ้นไปมา เขียน เรียงกัน ทำให้เสียงอ่านมีจังหวะหนัก เบา ไพเราะขึ้น และได้ความหมายที่ลุ่มลึกและหลากหลาย

คำซ้อนที่พบส่วนใหญ่เป็นคำซ้อนที่ให้ทั้ง เสียงและความหมาย มีหลายลักษณะ

1. คำซ้อนที่มีพยัญชนะต้นตัวเดียวกัน หรือเสียงเดียวกัน นอกจากจะเป็นการ เพิ่มจังหวะ ไพเราะของเสียงแล้วยังให้ความหมายลุ่มลึก หรือให้ความหมายเด่นชัดขึ้น

ตัวอย่าง

"อันนี้ นิทานแท้"

อาจารย์สอนสั่ง มาแล้ว"

(1.2)

¹ ประคอง เจริญจิตรธรรม "วรรณกรรมอีสาน : สังขศิลป์ชัย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2519) หน้า 129

"สอน" หมายถึง อบรม, บอกรสอน "สั่ง" หมายถึง คำสั่ง .เมื่อนำคำสอนสั่งมาซ้อนกัน หมายถึง คำสอนที่ต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เมื่อพิจารณาในเรื่องจังหวะของเสียงแล้ว คำว่า สอนเป็นลักษณะของจังหวะเสียงสูง เมื่อออกเสียง "สั่ง" จึงเป็นการปิดจังหวะ

" เจ้าจึง เขียนขีดไว้ ในต้นมาบุญ" (3.1)

"เขียนขีด" เป็นคำที่สื่อความหมายได้ลุ่มลึกทั้งยังให้ภาพพจน์ และยัง เสริมให้เสียงมีน้ำหนัก เกิดจังหวะ เพราะคำ "เขียน" เป็นคำเบา เพิ่ม "ขีด" ซึ่งเป็นคำตายทำให้เสียงหนักแน่นขึ้น

ตัวอย่างอื่น ๆ เช่น

"โสมไวมีผิวผาง เพศโพงามลิน"

"โลกจึงจำจื่อไว้ เว้าสียบเส้นมา"

2. คำซ้อนที่มีพยัญชนะต้นไม่ซ้ำตัวเดียวกัน หรือพยัญชนะต้นไม่ซ้ำเสียงเดียวกัน ตัวอย่าง

"คนใดอุทิศน้ำ หยาดหลั่งหมายทาน" (2.2)

"หยาด" และ "หลั่ง" เป็นคำที่ใช้พูดกันในภาคอีสาน เมื่อนำมาซ้อนกัน ให้อารมณ์และภาพพจน์ว่าเป็นการหลั่งน้ำอุทิศกุศลด้วยกิริยานุ่มนวล และยังให้จังหวะเสียงที่นุ่มนวล

"สองนางเนา ผ่อเห็นแหนเฝ้า" (2 2)

"แหน" มีความหมายว่า เฝ้าดู เมื่อนำมาซ้อนกันให้อารมณ์ความรู้สึกว่าเฝ้าดูตลอดเวลา ในขณะที่เดียวกันก็ให้เสียงและจังหวะของเสียงไพเราะ

นอกจากตัวอย่างที่ยกมานี้ ยังปรากฏคำซ้อนในลักษณะดังกล่าวแล้วทั้ง 2 แบบอีกหลายคู่ อาจจะกล่าวได้ว่า ปรากฏคำซ้อนเพื่อเสียงและความหมายอยู่เกือบจะทุกบาท ของกลอนอ่านเรื่องขุนบรมฉบับที่วิจัยนี้

การซ้ำคำ หรือคำซ้ำ คือ การซ้ำคำเดิม ในที่นี้มุ่งศึกษาคำซ้ำที่ก่อให้เกิดภาพ ซึ่งมีอยู่ในวรรณกรรมพอแยกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. คำซ้ำที่เลียนเสียงธรรมชาติแยกเป็นเลียนเสียงสัตว์ เลียนเสียงน้ำ เลียนเสียงฟ้า และเลียนเสียงลม ฯลฯ

2. คำซ้ำที่ให้ภาพกิริยาเคลื่อนไหว

3. คำซ้ำที่บอกการจำแนกประเภท เช่น ต่าง ๆ นานา หลาก ๆ

ในวรรณกรรมเรื่องขุนบรมฉบับวิจัย ปรากฏคำซ้ำน้อยมาก ส่วนมากที่ปรากฏมักจะเป็น คำซ้ำประเภทที่ 2 ให้ภาพกิริยาเคลื่อนไหว สื่อภาพให้ผู้อ่านแจ่มชัด ตัวอย่าง

"ยามเมื่อเชือด ๆ ซ้าย ไทลเหลือดคอยคน เมื่อใด" (23.2)

"เชือด ๆ" ให้ภาพกิริยาอาการเคลื่อนไหวที่อ่อนช้อย นุ่มนวล

"ผาได้ แผ ๆ ด้าน จาสนเชิงคำ นั้นเนอ"

"แผ่ ๆ ด้าน" ให้ภาพกิริยาอาการที่ค่อนข้างจัดจ้าน ไม่เกรงใคร

"สอง ๆ แก้ม วรรณผิวไสล่อง"

"สอง ๆ" หมายถึง เรื่องรอง เป็นคำซ้ำที่ให้ภาพเด่นชัดและอาจจะจัดเป็นคำซ้ำที่เลียน ธรรมชาติ เช่น ฟ้าเรื่องรอง

"เมือง ๆ ไส ล่องงางามแจ้ง"

"เมือง ๆ" หมายถึง เรื่อง ๆ เป็นคำซ้ำที่สื่อภาพให้ผู้อ่านจินตนาการลักษณะ ของงาช้างที่วาววิบสดใส

การเล่นคำ เพื่อเสียงและความหมาย ในวรรณกรรม เรื่องขุนบรม ปรากฏลักษณะคำซ้ำ น้อยมากและพบบ่อย ๆ พบเสมอเกือบทุกบทของกลอนอ่านวรรณกรรม เรื่องขุนบรม ทั้งคำซ้ำและคำซ้ำ ต่างก็สื่อภาพได้เด่นชัด ซึ่งแสดงว่ากวีผู้แต่ง เป็นผู้เชี่ยวชาญในศิลปการประพันธ์ร้อยกรองท้องถิ่น อีสาน ท่วงทำนองกลอนโดยทั่วไปไพเราะ ลักษณะเด่นอยู่ที่บรรยายความได้แจ่มชัด มีข้อความบาง ตอนกลายเป็นสำนวนภาษาพูดกันติดปากถึงปัจจุบัน ตัวอย่างสำนวนภาษา เหล่านั้น เช่น

มากตั้งทรายไหลแล้ง หรือมากตั้งทรายหลายตั้งน้ำ

เมืองพี่ไว้แก่พี่ เมืองน้องไว้แก่น้อง

เมืองใหญ่ให้ถือเป็นที่ เมืองเล็กให้ถือเป็นน้อง

สิบลูกไว้ เมื่อเช่นหลานเหลน

กินซิ่นให้ส่งซิ่นค่อนท้อซา กินปลาให้ส่งปลาพ้อฮ้อย

บรมสมกัลป์ ส่วนวนนี้มาจาก บรมปฐมกัลป์ หมายความว่า นานแล้วตั้งแต่ยุคเริ่มต้นกัลป์ มีคำว่า "บรม" เกี่ยวข้อง เข้ามาเพราะชาวบ้านเข้าใจว่า ขุนบรม เป็นมนุษย์ผู้นำคนแรกในกัลป์นี้

มาเยอ--ยา เป็นส่วนวน เรียกมีมากิน เครื่องพลี

วิธีนำเสนอ

"ขุนบรม" ฉบับที่วิจัยนี้มีวิธีการแต่งแบบตำนานโดยทั่วไป เรื่องราวผูกพันอยู่กับพุทธจักร วาลและประวัติพุทธศาสนา การดำเนินเรื่องเหมือนวรรณกรรมโบราณทั่ว ๆ ไป บรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามลำดับ ของเวลาก่อนหลัง ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ไม่ซับซ้อน อ่านแล้วเข้าใจง่าย ผู้ประพันธ์ในฐานะที่เป็นผู้รู้แจ้ง เห็นจริงทุกอย่าง เป็นผู้เล่าเรื่อง รูปแบบการแต่งเรื่องชนิดนี้ เป็นรูปแบบที่สนองความต้องการของคนในยุคหนึ่ง เพราะคนส่วนใหญ่ยังอ่านหนังสือไม่ออก การพิมพ์และสิ่งพิมพ์ยังไม่มีคนจึงอาศัยการฟังหรือชมการแสดง ฉะนั้นวิธีการเสนอเรื่องราวในรูปแบบนี้จึง เหมาะสม ในการใช้อ่านให้ฟังหรือนำไปแสดงให้คนดู

เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องขุนบรม เป็นเรื่องที่มีคนเล่าขานสู่กันฟัง ผู้ประพันธ์จึงนำแก่นเรื่องเข้ามาเป็นตอนเปิดเรื่อง โดยกล่าวว่า "ต่อไปนี้จะเล่าเรื่องชมพูทวีป เมื่อครั้งขุนบรมลงมา จากฟ้า มาเป็นกษัตริย์ปกครองมนุษย์" วิธีการดังกล่าวนี้ เป็นการเร้าความสนใจได้ดี ส่วนตอนปิดเรื่องกลับไม่ใช้กลวิธีอื่นใดเลย นอกจากการกล่าวถึงหรือการเล่าเหตุการณ์ที่คาดว่าเกิดขึ้นในอดีต

ลักษณะคำประพันธ์

ลักษณะฉันทลักษณ์ของบทร้อยกรองท้องถิ่นอีสาน มีทั้ง กาพย์ กลอน โคลง ร่าย และโศก (โสลก)¹ แต่ที่นิยมมีอยู่ 3 ประเภทคือ กาพย์ กลอน ร่าย² วิธีการแต่งคำประพันธ์ร้อยกรองท้องถิ่น

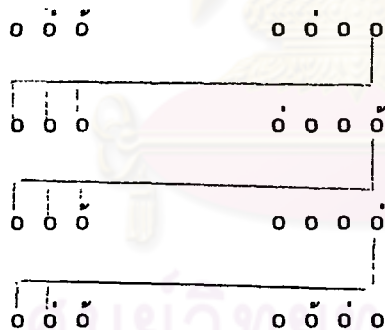
¹ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. "วรรณกรรมพื้นบ้านภาคอีสาน" เรื่องเดียวกัน หน้า 46-69.

² สุพรรณ ท้องคล้าย "ลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน"; (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2524) หน้า 12.

อีสานนั้น อาจารย์ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ สันนิษฐานว่าได้แบบอย่างมาจากคัมภีร์ภาพยสารวิลาสินี เหตุผลคือ ลักษณะภาพยกลอน¹ ท้องถิ่นอีสานไม่นิยมครุ ลหุ เช่นเดียวกับการพยสารวิลาสินี และลักษณะฉันทลักษณ์คำประพันธ์ร้อยกรองท้องถิ่นอีสานมีเค้าเงื่อนมาจากโคลงแบบต่าง ๆ ของภาพยสารวิลาสินี² . อาจารย์ วิสุทธ์ บุษยกุล มีความเห็นว่ามันน่าจะเป็นไปได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำประพันธ์อีสานประเภทกลอนอ่านที่นิยมสัมผัสในตัว ตัวอักษรนั้นมีลักษณะห่างไกลจากภาพยสารวิลาสินี ซึ่งมีแต่คำประพันธ์ประเภทโคลง อาจารย์ วิสุทธ์ แสดงความคิดเห็นเพิ่มอีกว่า ลักษณะฉันทลักษณ์ประเภทกลอนอ่านจึงน่าจะเป็นของ เดิมที่มีอยู่แล้ว

วรรณกรรม เรื่องขุนบรมฉบับที่นำมาวิจัยนี้ มีลักษณะคำประพันธ์ประเภทกลอน ลักษณะทั่วไปของกลอนของกลอนพื้นถิ่นอีสานมีอยู่ 3 แบบ คือ

1. กลอนลำ หมายถึง กลอนที่หมอลำนำเอาไปเล่นหมอลำเพื่อความไพเราะ จึงมีการส่งสัมผัสระหว่างวรรค ตั้งแต่ต้นจนจบ ส่วนจำนวนคำในแต่ละวรรคก็มักจะไม่แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับท่วงทำนองในการร้องของหมอลำ กลอนลำเขียน เป็นรูปลักษณะได้ดังนี้

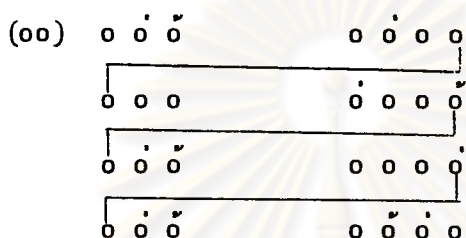

2. กลอนอ่าน หมายถึง กลอนที่ผู้ประพันธ์ใช้แต่ง เรื่องยาวไว้สำหรับอ่านเป็นทำนองเสนาะ กลอนอ่านมี 4 ลักษณะ คือ กลอนอ่านแบบขวิรมันดี กลอนอ่านอักษรสังวาส อ่านอักษรสังวาส และกลอนอ่านสี่พอสอด หรือเทียมแอก แต่ที่นิยมมากคือ กลอนอ่านอักษรสังวาส วรรณกรรมเรื่องเอกของอีสาน เช่น สังข์ศิลป์ชัย กาพะเกษ แต่งด้วยคำประพันธ์กลอนอ่านอักษรสังวาส ขุนบรมฉบับที่วิจัยครั้งนี้ก็แต่งด้วยคำประพันธ์กลอนอ่านอักษรสังวาส

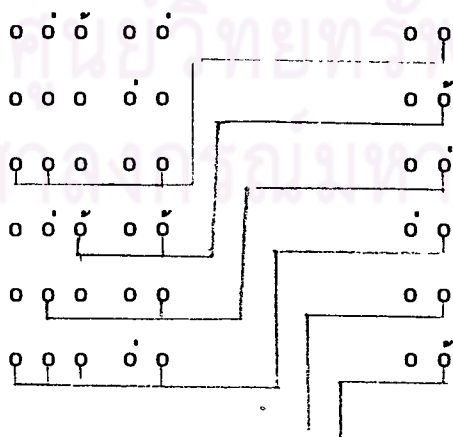
¹ ภาพยกลอน ในที่นี้หมายถึงคำประพันธ์ร้อยกรองทุกชนิด

² จารุบุตร เรื่องสุวรรณ เรื่องเดียวกัน

2.1 กลอนอ่านแบบวชิรบัณฑิต ใช้คำก่ายนอก^๗เนื่องกันไปทุก ๗ บาท กลอนหนึ่งบทมี 4 บาท บาทละ 7 คำ เพิ่มบรรพทข้างหน้าได้ไม่เกิน 4 คำ และคำสร้อยหลังอีกไม่เกิน 2 คำ คำก่ายนอกกำหนดด้วยสระ บังคับไว้ว่าคำสุดท้ายในบาทที่ 1 ให้ก่ายกับคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 คำใดคำหนึ่งในบาทที่ 2 และคำสุดท้ายของบาทที่ 2 ก็ก่ายกับคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 ของบาทต่อไป ต่อเนื่องกันไปทุกบาท

2.2 กลอนอ่านวิษุมาลี มีคณะเหมือนกลอนอ่านวชิรบัณฑิตดังกล่าวแล้ว ต่างกันที่คำก่าย กล่าวคือ คำสุดท้ายในบทที่ 1 (คำที่ 7) ให้ก่ายกับคำที่ 1 หรือที่ 2 หรือที่ 5 คำใดคำหนึ่งในบาทที่ 3 คำสุดท้ายในบาทที่ 2 ให้ก่ายกับคำที่ 3 หรือคำที่ 5 คำใดคำหนึ่งในบาทที่ 4 คำสุดท้ายในบาทที่ 3 ให้ก่ายกับคำที่ 2 หรือคำที่ 5 คำใดคำหนึ่งในบาทที่ 1 ของบทต่อไป คำสุดท้ายในบาทที่ 4 ให้ก่ายกับคำที่ 1 หรือที่ 2 หรือที่ 3 หรือที่ 5 คำใดคำหนึ่งในบาทที่ 2 ของบทต่อไป เกาะเกี่ยวกันไปจนจบเรื่อง

2.3 กลอนอ่านอักษรสังวาส มีลักษณะเหมือนกลอนอื่น ๆ แต่ไม่นิยมคำก่ายนอก นิยมแต่เพียงคำก่ายในที่กำหนดด้วยพยัญชนะ จะกล่าวถึงรายละเอียดอีกครั้งในหน้าต่อไป

2.4 กลอนอ่านสี่พยางค์ มีลักษณะแตกต่างจากกลอนอื่นเพียงเล็กน้อย คือ นิยมคำก่ายในที่กำหนดด้วยพยัญชนะ และสระที่กำหนดด้วยพยัญชนะนั้น เหมือนกลอนอักษรสังวาส ส่วนที่กำหนดด้วยสระนิยมแต่เพียงลักษณะที่เรียกว่า "เทียบแอก" เท่านั้น กล่าวคือ คำที่ 5 ในบาทเป็นสระเสียงใด คำที่ 7 ในบาทนั้นต้องใช้สระตัวเดียวกันหรือเสียงเดียวกับคำที่ 5 (ดูแผนผัง) ลักษณะนี้บางครั้งเรียก "เทวภาวะ"

๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐
๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐
๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐
๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐

ตัวอย่างจาก เรื่องสังข์ศิลป์ไชย

หลังเห็น ไม้ลำวลัม

เลี่ยนฮ่อม เขาฮ่อม

ภูธร เลาะ

เลียบพะนอมน้ำนอง

เห็นผากว่าง

เขาคำค้อยคำ

คอยนั้น อินทร์แต่งตั้ง

เขาเอื้องสูง เอื้อง

¹ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, เรื่องเดียวกัน หน้า 60.

3. กลอนย่อ (หรือพะพญา) หมายถึง คำกลอนสั้น ๆ ที่หนุ่มสาวหรือบุคคลนำมาพูดโต้ตอบกัน ในลักษณะของการเกี่ยวพาราสี หรือหยอกล้อ คำกลอนเหล่านั้นจดจำพูดกันต่อ ๆ มาจนกลายเป็นสำนวนเปรียบเทียบกับที่เข้าใจร่วมกันในสังคม เช่น หวายแคววัง บ่ได้เอ็นสิ่ง บ่เมื่อแล้ว

ลักษณะกลอนอ่านอักษรสังวาส

กลอน 1 บท มี 2 บาท บาทละ 2 วรรค วรรคหน้า 3 คำ วรรคหลัง 4 คำ รวมเป็น 7 คำ หรือจะเขียนติดกันทั้ง 7 คำในหนึ่งบาทก็ได้

แผนผังกลอนอ่านอักษรสังวาส

(๐๐)	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	(๐๐)
(๐๐)	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	(๐๐)
(๐๐)	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	(๐๐)
(๐๐)	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	(๐๐)

ในแต่ละบาทอาจเพิ่มบุรพบท หรือคำเสริมข้างหน้าได้ 2-4 คำ และอาจเพิ่มคำสร้อยต่อข้างท้ายได้ 2-4 คำเช่นกัน การเสริมคำจะเชื่อมโยงเนื้อความให้เข้าใจง่ายขึ้น คำเสริมท้ายทำให้เนื้อความอ่อนหวานไพเราะ โดยทอดสำเนียงเวลาอ่านให้ยาวขึ้น ผู้ประพันธ์อาจเลือกสรรคำสร้อยที่เป็นคำออกฉ้อน หรือกระแทกกระทั้นตามเนื้อความได้ด้วย

ตามธรรมเนียมนิยมจะแต่งกลอนสองบทประกบกัน เข้าเป็น 4 บาท เหมือนกับโคลงสี่กัณฑ์เอกทก โท ห้า

การดำเนินเรื่อง แต่งโดยใช้แบบฉันทลักษณ์ 2 แบบ¹ คือ บทคู่ นิยมแต่งตามแบบโคลง 4 บาท ว่าไปเรื่อย ๆ จนจบ บทเดี่ยว นิยมแต่งเฉพาะ บาทที่ 3-4 เป็นพื้น ซึ่งมีบังคับเอก 3 แห่ง โท 3 แห่ง ทำให้บทเดี่ยวมีความไพเราะมากกว่า แต่ในการแต่งดำเนินเรื่องยาวจริงแล้ว

¹ สุนันท์ ศาสตราวาท, การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องกาพย์ เกษ (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2523) หน้า 127

ไม่ถึงตายตัวนักว่าจะใช้แบบใดแบบหนึ่ง เพียงแบบเดียวหรือจะปนกันไปก็ได้ วรรณกรรม เรื่อง
ขุนบรมฉบับที่เลือกวิจัย มีลักษณะฉันทลักษณ์ปนกันทั้งบทคู่บทเดี่ยว

ตัวอย่าง กากเรื่องขุนบรมตอนเมืองเวียง

บัดนี้ข้าจัก	เล่าพากย์พัน	เห็นแห่งชุมพู ก่อนแล้ว	
จาแต่	ขุนบรม	ลูกพรหมกายฟ้า	บทคู่
	ลงมาสร้าง	ชมพูทวีป เทศ เสานี้	
	กัณฑ์ก่อตั้ง	ปฐมเถาพรำนาน	(1.2)
อันนี้	นิทานแท้	อาจารย์สอนสั่ง	บทเดี่ยว
	ไพ่อ่านแล้ว	ยอไว้ที่สูง	(21)
อันนี้	วิเศษแท้	ควรค่าจันโดย เจ้าเฮย	
	เป็นคำสอน	สืบมาเฮาฮู้	บทคู่
อันว่า	ลาวกล่าวเจ้า	แกนหลวงฟ้าคืน ยามนั้น	
	เป็นพ่อเจ้า	จอมช้อยที่เชิง	(21)
หากแมน	สักโกไท	เทโวตนยั้ง	
	เป็นมิ่งเค้า	จอมช้อยยอดสวรรค	บทเดี่ยว (ฉานที 2)

ลักษณะสัมผัส (คำพืดหรือคำก่าย)

คำพืดหรือคำก่าย มี 2 ลักษณะคือ คำก่ายนอกกับคำก่ายใน

คำก่ายนอกคือ คำในบาทหนึ่งไปคล้อง หรือก่ายกับคำในอีกบาทหนึ่ง กล่าวคือ คำสุดท้าย
ในบาทต้นไปสัมผัสกับคำใดคำหนึ่งในบาทที่ 2 คำสุดท้ายบาทที่ 2 ไปสัมผัสกับคำใดคำหนึ่งในบาท
ที่ 3 คำสุดท้ายของบาทที่ 3 ไปสัมผัสกับคำใดคำหนึ่งในบาทที่ 4 คำเนินไปเรื่อย ๆ คำก่ายนอก
กำหนดด้วยสระ (สัมผัสสระ) อย่างเดียวเท่านั้น

คำก่ายใน คือ สัมผัสภายในบาทเดียวกัน หมายถึง สระ หรือ พยัญชนะตัวเดียวกันในบาทหนึ่ง ๆ เป็นสระ หรือพยัญชนะตัวเดียวกันตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป อยู่ติดกันหรือจะมีคำอื่นคั่นคำก่ายในอาจกำหนดด้วยสระ หรือกำหนดด้วยพยัญชนะก็ได้

กลอนอ่านอักษรสังวาส ไม่นิยมคำก่ายนอก แต่นิยมคำก่ายในที่กำหนดด้วยพยัญชนะ ซึ่งมีหลายลักษณะ เช่น อักษรคู่ เทียมคู่ เทียมมรถ ทบคู่ เทียมมรถ ทบคู่ เทียบคู่ แหกคู่ และแซกรถ กลอนชนิดนี้บางตำราเรียกโคลงสาร เนื่องจากมีแบบอย่างเหมือนโคลงวิหขุมาลี

ขุนบรมฉบับที่นำมาศึกษาวิจัย คำประพันธ์ประเภทกลอนอ่านอักษรสังวาส แพรพราวด้วยคำก่ายใน กำหนดด้วยพยัญชนะ

คำก่ายในกำหนดด้วยพยัญชนะ คือ เอาคำที่มีพยัญชนะต้นตัว เดียวกัน หรือ เสียง เดียวกัน หรือจำพวกที่มีเสียงคล้ายกัน (ซึ่ง เรียกว่า อักษรคู่ หรือพยัญชนะคู่) วางเรียงกันอย่างน้อยสองคำ พยัญชนะที่คู่กันได้ ได้แก่ ข-ค, ถ-ท, ส-ซ, ผ-พ, ฝ-ฟ, ห-ฮ, และ หล-ล, หว-ว, หย-ย

ลักษณะคำก่ายในกำหนดด้วยพยัญชนะ

1. พยัญชนะเดียวกัน เรียงกันอยู่ 2 คำ เรียกว่า "คู่" ตัวอย่างคือ

มาสอด	นาท่งน้อย	ยามแถไกล้ง	
	ถนแตงไ้	ลายหันแห่งสิงห์	
	อัฐเคราะห์เจ้า	สถิตย์อยู่ในกันย	
	สัคนาเนา	อยู่สิงห์สนนี้	(14.2)

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ

คะลำใต้	เป็นดีถึงขนาด	
พยาคับใต้	คำไข่ก็มี	(22.2)

การใช้อักษรคู่เช่นนี้มีอยู่ตลอดเรื่อง นับว่าให้เสียงสัมผัสไพเราะ ให้ความหมายที่กินใจ และให้จังหวะการอ่านควบคู่กันไปด้วย

2. พยัญชนะเดียวกัน เรียงกันอยู่ 3 คำ เรียกว่า "เทียมคู่" เช่น

ให้สืบสร้าง	เฮ็ดไชนากิน	
ขุน <u>แ</u> ลง <u>เบ</u> ็น	แผนแพร <u>ส</u> ิน <u>ผ</u> ้า	(21.2)

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ

อันหนึ่ง สมบัติ <u>เจ</u> ้า	เงิน <u>ค</u> ำ <u>ผ</u> ้า <u>พ</u> อน <u>ก</u> ิต	
ยา <u>ไ</u> ด้ <u>ล</u> ัก <u>ล</u> อ <u>ก</u> <u>ล</u> ี <u>ย</u> ง	เอา <u>ไ</u> ว้ <u>บ</u> ั <u>ค</u> ว <u>ร</u>	(301)

พยัญชนะเสียงเดียวกันอยู่เรียงกัน จะช่วยทอดเสียงความรู้สึกตามความหมายนั้นให้มากขึ้น เวลาอ่านจะลงจังหวะที่ตัวแรกเป็นตัวนำ คำที่ 2, 3 เป็นการย้ำความหมายและยังให้เสียงตามฉันทลักษณ์ เปิดช่องให้ผู้อ่าน เอื้อน เสียงได้ไพเราะจับใจมากขึ้น

3. พยัญชนะตัวเดียวกัน หรือเสียงเดียวกัน เรียงกันอยู่ 4 คำ เรียกว่า "เทียบรถ" เช่น

อัน <u>ว</u> ่า <u>จ</u> ิน <u>ค</u> ำ <u>ก</u> ั่ว	เจ <u>็ด</u> ป <u>ระ</u> การ <u>มี</u> ม <u>าก</u>	
ม <u>น</u> ุษ <u>ย์</u> <u>ไ</u> ด้ <u>ห</u> ล <u>่ง</u> ห <u>ล</u> ้า	ห <u>ล</u> ือ <u>ล</u> ้น <u>อ</u> <u>น</u> ก <u>น</u> อง	(101)

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ

อัน <u>ว</u> ่า <u>ท</u> ัน <u>ค</u> า <u>แ</u> ้ว	ง <u>า</u> ง <u>ง</u> ว <u>ย</u> <u>เจ</u> ือ <u>ด</u>	
ข <u>าว</u> ย <u>ิง</u> <u>เพ</u> ีย <u>ง</u>	ผล <u>ิก</u> ก <u>ั่ว</u> ห <u>น</u> ว <u>ย</u> ดี	(121)

การเล่นเสียงพยัญชนะ เรียงคำหลาย ๆ คำนั้น นอกจากจะให้ความไพเราะแล้ว เสียงวรรณยุกต์สูงต่ำทำให้เนื้อความอ่อนหวานด้วย

4. พยัญชนะตัวเดียวกันหรือเสียงเดียวกัน เรียงกัน 5 คำ เรียกว่า "เทียบรถ" ตัวอย่างเช่น

ม <u>น</u> ุษ <u>ย์</u> ห <u>ล</u> ่ง <u>ห</u> ล <u>้า</u>	ห <u>ล</u> ิง <u>ล</u> อ <u>ก</u> <u>ล</u> อ <u>กา</u>	
ค <u>น</u> <u>ไ</u> ด <u>ย</u> ง <u>ั</u> ง <u>ั</u> ง <u>ั</u> ง <u>ั</u> ง <u>ั</u> ง <u>ั</u>	บ <u>า</u> บ <u>บ</u> าง <u>น</u> แ <u>ม</u> ว <u>ั</u>	(31)

คำที่ใช้พยัญชนะต้นเสียงเดียวกันทั้ง 5 คำ คือ หล่ง หล้า หลิง โลก โล(กา) เป็นการขยายความคำหน้าคำเดียวคือคำ "มนุษย์" ทำให้ผู้อ่านนึกภาพได้ชัดเจน และยังให้ความรู้สึก

ลักษณะ ในความและใน เสียงสัมผัส

5. พยางค์เดี่ยวกันหรือเสียงเดียวกัน เรียงกันอยู่ 2 คู่ เรียกว่า "ทบคู่"

ตัวอย่าง เช่น

ปางนั้น ชมพูด้าว	นครศรีสุนุกมาก หลายแล้ว	
พระโศค เข็ญ	โดยด้ามแต่หลัง	(4.1)

อีกตัวอย่างคือ

<u>ตรา</u> ต่อ <u>เท้า</u>	<u>เถิง</u> ศาสนา <u>หมด</u>	
ก็ <u>จิง</u> ออ <u>ระ</u> ท <u>ว</u> าย	<u>ล</u> วด <u>ล</u> ะ <u>ย</u> สุ <u>ญ</u> ศ <u>ร</u> ่า	(4.2)

6. พยางค์ดับตัวเดียวกัน หรือเสียงเดียวกัน เรียงกันอยู่ 3 คู่ เรียกว่า "เทียบคู่"

ตัวอย่าง เทียบคู่นี้มีน้อยมาก แต่ก็พอมีปรากฏเช่น

<u>พิ</u> จาร <u>ณ</u> แจ <u>ง</u>	<u>ต</u> รอง <u>ต</u> รา <u>ด</u> ัด <u>ด</u> ่าง	
บ <u>่</u> ให้ <u>ผิ</u> ด <u>ห</u> ล <u>่า</u> ม <u>่า</u> ง	<u>ดู</u> ม <u>ั่ง</u> ม <u>ั่น</u> ค <u>ล</u> อง	(232)

ในกรณีนี้ "ตรองตรา ดัดแต่ง" อาจจัดเป็นคำภายในที่เรียกว่า เทียมรถก็ได้

7. คำที่มีพยางค์ต้นตัวเดียวกัน หรือเสียงเดียวกัน สองหรือสามคำเรียงกัน มีคำอื่น

คั่นหนึ่งคำ เรียกว่า "แซกคู่" ตัวอย่าง

เจ้า <u>จ</u> ิ่ง	<u>แย</u> ง <u>ย</u> อด <u>ก</u> ้าว	<u>ห</u> น <u>ห</u> ่าง <u>น</u> ี <u>ร</u> พาน	
	เท <u>ย</u> ระ <u>ช</u> า <u>ค</u> ง	ศ <u>า</u> ส <u>น</u> า <u>ย</u> ัง <u>ด</u> ั่ง	
ยาม <u>ไ</u> ไป <u>ไ</u> ด้	หม <u>ด</u> ศ <u>า</u> ส <u>น</u> า <u>จ</u> ้า	พ <u>ุ</u> ท <u>โ</u> ศ <u>น</u> ป <u>ระ</u> เส <u>ร</u> ิ <u>ฐ</u> <u>ด</u> ัง <u>น</u> ั้น	
	ช <u>ั</u> ว <u>ก</u> ็ <u>ย</u> ัง <u>อ</u> ยู่ <u>ห</u> ั้น	<u>เถ</u> ิง <u>ท</u> ่า <u>เช</u> ต <u>แ</u> น	(5.1)

8. พยางค์ต้นตัวเดียวกันหรือเสียงเดียวกัน เรียงกันอยู่สองคู่ มีคำอื่นคั่น 2 คำ

เรียกว่า "แซกรถ"

เสียง <u>ห</u> น <u>ว</u> ัย <u>ข</u> ้อง	พาน <u>ฟ</u> ้า <u>ค</u> ่า <u>ส</u> เม <u>ร</u> ุ	
จ <u>ิง</u> ช <u>ื่อ</u> ว <u>่า</u> <u>ล</u> ี <u>ย</u> ง <u>ล</u> ี <u>ย</u> บ <u>ฟ</u> ้า	ก <u>ษ</u> ัต <u>ร</u> ิ <u>ย</u> ด <u>่า</u> ง <u>ด</u> ี <u>ม</u> ตาม	(12.1)

อีตัวอย่างคือ

<u>แก้วหลาก เหลื่อม</u>	<u>มณีโชติไสแสง</u>	
ของมู่ทูล	คำแพงพอล้าน	(11.2)

วรรณกรรม เรื่องขุนบรม ฉบับที่ เลือกริฉัยนี้ มีคำก่ายในที่กำหนดด้วยพยัญชนะเกือบจะกล่าวได้ว่าทุกบาทและทุกบท นอกจากนั้นแล้ว ยังพบคำก่ายในกำหนดด้วยสระปะปนกันกับคำก่ายในกำหนดด้วยพยัญชนะ สัมผัสด้วยสระมักจะทำให้กลอนอ่อนหวานไพเราะยิ่งขึ้น

ตัวอย่าง คำก่ายในกำหนดด้วยสระ

แต่นั้น เมืองมิ่งท้าว	ขุนบุญมหาราช	
เสียงสูงแจ้ง	แสงฟ้าส่องใส	(20 1)

หรือ

ทุกคำ <u>เข้า</u>	<u>เฝ้า</u> บาทมัวศรี	
คลองใดดี	<u>แต่ง</u> แปลง <u>ตาง</u> เจ้า	(23.2)

ลักษณะกลอนในวรรณกรรม เรื่องขุนบรมฉบับที่ริฉัยนี้ เป็นกลอนอ่านอักษรสังวาสที่มีความไพเราะ เด่นในการบรรยายความ กริสามารถใช้คำก่ายหรือคำพืดในกลอนแต่ละบทได้ดีมาก แสดงให้เห็นว่า กริผู้ประพันธ์ เป็นนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญในคำประพันธ์ท้องถิ่นอีสาน เป็นอย่างดี

เรื่องขุนบรม เชื่อว่าเป็น เรื่องที่ศักดิ์สิทธิ์ กอปรด้วยท่วงทำนองกลอนไพเราะ จึงมีข้อความที่พูดถึง เสมอ หรือพูดกันติดปากอยู่ถึงปัจจุบัน เป็นต้นว่า

1. มากตั้งทรายไหลแล้ง หรือมากตั้งทรายหลายตั้งน้ำ
2. เมืองพีไ้วแก่พี เมืองน้องไ้วแก่น้อง
3. ลูกสืบลูก เมื่อ เช่นหลาน เหลน
หลานสืบหลาน ฮอดกายเมื่อหน้า

ยังมีสำนวนที่บอกลักษณะของความหมายว่า นานมากแล้วคือ คำว่า "บรมสมถ์" สันนิษฐานว่า มาจากคำว่า "บรมปฐมถ์" เป็นข้อความอธิบายพฤติกรรมสังคมบางอย่าง หรือตอบคำถามเกี่ยวกับความเชื่อค่านิยม ซึ่งมักจะอ้างว่า "สิ่งนั้น ๆ ทำกันมาหรือสอนกันมาตั้งแต่บรมสมถ์โน่น" ซึ่งหมายความว่า มีมานานแล้วหรือสอนกันมานานแล้ว ตั้งแต่ครั้งขุนบรมในยุค เริ่มต้นถ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย